

Dosztójevszkij 200 – Dosztójevszkij kelet- és közép-európai olvasatai

Nemzetközi komparatiztikai konferencia

2021. január 28-29.

Szervezők: Szávai Dorottya, S. Horváth Géza
Pannon Egyetem – Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar

***Достоевский 200 – Восточно- и центральноевропейские прочтения
Достоевского***

Международная компаративистская конференция

28-29 января 2021 года

Organizátorok: Доротья Саваи, Геза Ш. Хорват
Паннонский университет – Факультет современных филологических и социальных наук

ÖSSZEFOGLALÓK / РЕЗЮМЕ

A konferencia az NN-12579 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, az NN_17 pályázati program finanszírozásában valósult meg. Szakmai vezető: Szávai Dorottya

2021. január 28. (csütörtök) / 28 января (четверг) 2021 года

Natalia FATEJEVA (*Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН*)

Основные направления исследования идиостиля Ф.М. Достоевского
[A dosztojevszkiji prózanyelv kutatásának főbb irányai]

Существует много способов описания идиостилей, выбор которых зависит от особенностей самой творческой системы поэта или писателя. Мы хотим на примере индивидуального стиля Ф.М. Достоевского продемонстрировать несколько способов таких описаний. Можно выделить следующие подходы к изучению идиостиля Достоевского: 1) лингвистический (изучение языковых единиц и конструкций, характерных для писателя и отражающих художественную организацию его текстов); 2) лексикографический (создание целой серии словарей, ведущую роль в которой занимает Идиоглоссарий, а также статистических словарей); 3) когнитивный (определяющий основные концепты идиостиля автора и выделяющий особенности моделирования его языковой картины мира); 4) художественно-изобразительный (сосредоточивающийся на реалиях и деталях внешнего мира – костюма, портрета и т.п.), 5) интертекстуальный.

В рамках лингвистического подхода (в работах Н.Д. Арутюновой, Ю.Н. Караулова, И.В. Ружицкого, В. И. Муминова и др.) выявляются основные характерные языковые особенности стиля Достоевского, которые оказываются взаимосвязанными друг с другом: средства выражения неопределенности в тексте (неопределенные *-то* местоимения, прилагательные и наречия с семантикой невыявленной причины: *странный, странно, необъяснимый, негаданный* и др.); средства создания кажимости (*как бы, как будто, словно, точно, вроде, похоже, кажется, чудится*), также получающие значения неопределенности, недосказанности, приблизительности, предположения, сомнения и др., что дает возможность Достоевскому использовать данные языковые средства в качестве выражения некой таинственной силы, управляющей судьбой человека; предрасположенность Достоевского к устранению агенса из субъектной позиции, что указывает на неуправляемость действия и его подчиненность внешней силе; знаки чрезмерности (слова, обозначающие высокую степень проявления признака, интенсивность действия: *ужасно, чрезвычайно, совершенно, неистово* и т.п., включая аномальные сочетания с интенсификаторами и тавтологии. Эмоции и чувства героев у Достоевского специально гиперболизированы, однако все же выражены так, чтобы не нарушить полностью правдоподобие повествования.

Valerij TLUPA (*Российский государственный гуманитарный университет*)

Место «Господина Прохарчина» в мировой литературе (Достоевский и Чехов)
[A Proharcsin úr helye a világirodalomban (Dosztojevszkij és Csehov)]

В зрелом чеховском творчестве сложился принципиально новый жанр, оказавший, по свидетельству С. Моэма, решающее влияние на английскую и мировую малую прозу. Это новое качество объясняется гибридизацией двух нарративных стратегий – анекдота и притчи. Аналогичная нарративная стратегия характеризует также текст «Господин Прохарчин» раннего Достоевского, проявившего незадолго до каторги замечательное предвидение творческих возможностей малой прозы.

Konstantin BARSHT (*Институт русской литературы «Пушкинский Дом» РАН*)

Прототип Родиона Раскольникова
[Rogyion Raszkolnyikov prototípusa]

В докладе будет предложена гипотеза, согласно которой прототипом Родиона Раскольникова в романе «Преступление и наказание» является писатель и журналист Виктор Петрович Буренин, опубликовавший в газете «Санкт-Петербургские ведомости» от 31 октября / 12 ноября 1865, фельетон «Общественные и литературные заметки» под псевдонимом «Выборгский пустынный». Эта статья по своему содержанию напоминает статью Раскольникова, насколько мы ее знаем из ее обсуждения персонажами романа. Достоевский был внимательным читателем этой газеты, кроме того, был хорошо знаком с другими произведениями Буренина: в 1863–1865 гг. он полемизировал с журналом «Современник», где печатались резкие выпады Буренина против журнала братьев Достоевских «Время». В своем романе Достоевский предпринимает попытку отобразить характер Буренина, честного молодого радикала, наделенного выдающимся литературным талантом и находящимся в оппозиции ко всем принятым общественным ценностям.

DUKKON Ágnes (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)

Dosztójevszkij-recepció Magyarországon az 1920-as években (Szabó Endre, Sinkó Ervin, Laziczius Gyula, Varga Béla írásai alapján)

[Рецепция Достоевского в Венгрии в 1920-ые годы (по трудам Эндре Сабо, Эрвина Шинко, Дьюлы Лазициуса, Белы Варги)]

Az előadás a magyarországi Dosztójevszkij-recepció fellendülő időszakából három markáns interpretációt kíván bemutatni: 1. Sinkó Ervin az *Egzisztencia és látszat* (Korunk, 1926/április) című hosszabb elemzésében széleskörű filozófiatörténeti kontextusban tárgyalja Dosztójevszkij életművét, s különösen nagy teret szentel a kierkegaard-i filozófiával történő egybevetésnek. 2. Laziczius Gyula tanulmányai (*Sztavrogin az Ördögösökben*, Nyugat, 1927. II. köt., *Dosztójevszkij fejlődése*, Nyugat, 1928. II. köt.) filológiai és esztétikai megközelítésből vizsgálják Dosztójevszkij művészetének legfontosabb sajátosságait. 3. Varga Béla unitárius teológus és filozófus *A fausti és a karamazovi lélek c. székfoglaló előadásában* (Erdélyi Irodalmi Szemle, 1929/3-4.) pedig neokantiánus szemlélet alapján értelmezi és hasonlítja össze Goethe és Dosztójevszkij művét. Az előadás ennek a három megközelítésmódnak a közös és eltérő vonásaira mutat rá.

Ljubor MATEJKO (*Университет им. Коменского в Братиславе*)

Восприятие Достоевского и становление современной словацкой культуры
[Dosztojevszkij recepciója, és szerepe a modern szlovák irodalom kialakulásában]

В докладе рассматриваются два аспекта восприятия Достоевского в словацкой культуре. Первый представлен аналитическим обзором истории словацких переводов произведений Достоевского, в основу которого положен тезис о функционировании художественного перевода как индикатора литературно-эстетических предпочтений и отношения принимающей культуры к чужим литературам и культурам.

Второй аспект – место Достоевского в истории философского мышления в Словакии – представлен частным вопросом о месте Достоевского в работах Н.О. Лосского и вопросом об их значении в развитии словацкой философии.

DEMÉNY Péter (*Babeş-Bolyai Tudományegyetem*)

Ráolvasások. A „dosztojevszkiji” jelző és társai felbukkanásai a kortárs román irodalom recepciójában

[Появления атрибута «достоевскоподобный» и его синонимов в рецепции современной румынской литературы]

A „dosztojevszkiji” jelző némileg inflálódott: olyan lett, amit gyakorlatilag bárkinek bármilyen műve kapcsán használni lehet, természetesen pozitív kontextusban. Előadásomban azt próbálom elemezni, mennyire jelent valóban valamit ez a szó, és hogyan lehetne a használatát megtisztítani a túl általános jelentéstől, hiszen ha olyan különböző alkotók esetében alkalmazzák, mint Marta Petreu és Ioan Es. Pop, Mariana Marin és Radu Aldulescu, akkor annál fontosabb, hogy „tisztá” értelme legyen, már amennyire bármelyik fogalmat egészen tisztává lehet tenni.

Messziről tekintve úgy néz ki, hogy a román kritikusok nagyjából mindig alkalmazzák, amikor a „nyomor”, az „alkoholizmus”, az „idegbaj”, a „hit” és a „hitetlenség” címkéje előkerül. Tudjuk, Dosztojevszkij műveiben mindezek feltalálhatók, de nem a címkék teszik Dosztojevszkijt, hanem ő a címkéket, hiszen a „nyomor” és az „alkoholizmus” Zolára is érvényes lehetne, és mindegyik kifejezésre meg lehet találni a nagy elődöket. Hogyan pontosíthatnánk a szótárunkat? Tulajdonképpen ez a kérdésem.

Natalia BULGAKOVA (*Московский педагогический государственный университет*)

Рецепция романа Ф. М. Достоевского «Бесы» в венгерской культуре: о переводе названия

В докладе впервые рассмотрены факты истории переводческой рецепции романа Ф.М. Достоевского «Бесы» в венгерской культуре. Установлены и описаны обращения переводчиков к произведению русского романиста, количество

переизданий каждого перевода. Отдельное внимание уделено изучению переводов названия романа, претерпевшему трансформации на раннем этапе рецепции. Предложена трактовка причин данных трансформаций, связанных с комплексом аспектов, возникающих в процессе культурного трансфера шедевров национальных литератур.

SZÁVAI János (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)

Az Ördögök magyar recepciója (Szabó Endre, Laziczius, Pilinszky, Török)
[Рецепция романа «Бесы» (Эндре Сабо, Лазициус, Пилински, Терек)]

Meltzl Hugó 1877-ben mutatja be nevezetes dekaglottizmus elméletét: a tíz kiemelt nyelv közt nem szerepel az orosz. Mintegy jelezve az orosz irodalom iránti érzéketlenségét. Tolsztojék nyugat-európai recepciója is késedelmes. Csak Vogué 1877-es *La littérature russe* c. könyve fordítja meg a hangulatot, s helyezi az érdeklődés centrumába Dosztojevszkij és Tolsztoj művészetét.

Voguét 1907-ben magyarra is lefordították, Épp akkor, amikor az eredetiből fordító Szabó Endre vállalkozása elindul. *Az ördögösök* 1908-ben jelenik meg folytatásokban a Pesti Hírlapban. Az értelmezők közül is Szabó az első, a Nyugatnál megjelent Orosz irodalom c. kis opusával. Őt követi aztán Laziczius Gyula, a két Lakatos Imre, majd jóval később Bakcsi György, a karizmatikus Török Endre, és végül, két Sztavrogin versével Pilinszky János, s a *Fuharosokkal*, a Pilinszkyt és Dosztojevszkijt egyszerre intertextualizáló Esterházy Péter.

NAGY István (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)

Babits – Dosztojevszkijről...
[Бабич – о Достоевском...]

Babits az európai irodalmat úgy jellemezte, mint ami lényege szerint gyónás, vagyis vallomásirodalom. Ez a fogalom az emberi sors mélyrétege iránt oly érzékeny Dosztojevszkijre is maradéktalanul ráillik. A két legfontosabb kérdés Babits számára: „Lehet-e megváltani az embert? És kell-e az embernek megváltás?” Dosztojevszkij erénye Babits szerint abban van, hogy az emberi lélek olyan mélységeit ragadja meg, melyek a Nyugat irodalmára is nagy hatással vannak. Dosztojevszkij regényei Babits olvasatában a megváltás hangulatát hozták, a „Nyugatnak pedig „megváltás kellett”. Babits szerint a „megváltásra szomjas Európa” azt kapta Dosztojevszkijtól, amit várt tőle: „a messiási regények ígéit”. A Puskinról szóló beszéd ezt a megváltásigényt már világméretűvé tágítja, és arról szól, hogy az emberiségnek Oroszország hozza el a régen várt megváltást.

ARANY Zsuzsanna (*Pannon Egyetem*)

Dosztojevszkij és a Nyugat
[Достоевский и журнал *Запад*]

Magyarországon az 1920-as, 1930-as években igen erőteljes Dosztojevszkij-kultusz bontakozott ki. Míg korábban a nyugati kultúra közvetítő hatása érvényesült (német, francia), az említett évtizedekben már több műfordító direkte orosz nyelvből ültetett át műveket magyarra. Az 1908-ban indult Nyugat folyóirat szerzőgárdája közismerten fogékony volt a világirodalomra, s nem pusztán fordításokkal, hanem tanulmányokkal és kritikákkal is hozzájárult egy-egy idegen nyelvű szerző hazai recepciójához.

Már 1916-ban megjelent a lapban Dosztojevszkijtől Az ázsiai kérdés című esszé, két évvel később pedig Shemarye Gorelik tanulmányának – Dosztojevszkij és az orosz forradalom – összefoglalója is napvilágot látott Földi Mihály tollából. Szabó Endre 1921-ben közölt cikket Voltaire és Dosztojevszkij címmel a Nyugatban (a *Feljegyzések a holtak házából* – amit le is fordított – még németül olvasta, de ezt követően megtanult oroszul is), majd 1922-ben az orosz irodalomról általában is értekezett. Két évre rá Kuncz Aladár jelentette meg *A félkegyelmű* című regény elé írt, híressé vált tanulmányát.

Más, az orosz irodalomról, illetve az orosz kultúráról és „néplelekről” szóló, összefoglaló jellegű munkák ugyancsak nem hagyták érintetlenül Dosztojevszkij munkásságát: míg Schöpflin Aladár az „oroszok legoroszabbjának” tartotta a regényíró, Bonkáló Sándor *A Karamazov testvérek* híres epizódját, *A nagy inkvizitor* legendáját is felidézte.

Végezetül a Nyugat köréhez tartozó írók más köteteiben előforduló utalásokról kell szót ejtenünk, így például Karinthy Frigyes paródiájáról, mely az *Így írtok ti* című, elhíresült klasszikusunk külföldi prózát taglaló fejezetében található.

REICHMANN Angelika (*Eszterházy Károly Egyetem*)

**Ördögök, Ördöngösök, Megmételyezettek. Jegyzetek Dosztojevszkij magyar
(fordítás)recepciójához**

[Заметки о рецепции Достоевского в переводах («Бесы»)]

Az előadás a „Sztavrogin gyónása” címen elhíresült *Ördögök*-részlet magyar fordításrecepciójának tükrében vizsgálja azt a hangsúlyeltolódást, amely legmarkánsabban Hamvas Béla két dosztojevszkiji ihletésű regényének, az 1928-29-ben írott *Ördöngösöknek* (2015) és az 1948-51 között keletkezett *Karneválnak* (1985) az *Ördögök*-értelmezésében figyelhető meg. E hangsúlyeltolódás kontextusául az a ma is uralkodó fordítói és kiadói gyakorlat szolgál, amely a II. világháborútól az 1972-es Makai-fordítással bezárólag – szemben a peresztrojka utáni oroszországi kiadói gyakorlattal – mintegy felszámolta a gyónást övező közismert filológiai problémát és kritikai vitát azzal, hogy azt különösebb magyarázat nélkül a II. rész 9. és 10. fejezeteként közli. Hamvas *Ördögök*-olvasatának változása mintegy a magyar kiadói gyakorlat leképeződése. Az *Ördöngösökkel* Hamvas már címében is a Dosztojevszkij-regény első Szabó Endre-féle fordítását idézi (1908), amelyben a gyónás még nem szerepelhetett. Ezzel ellentétben a *Karnevál* egy hangsúlyos szövegrészlete, a legifjabb Herstal Raimund önleplező vallomása jól felismerhetően a gyónás újraírása. Az *Ördöngösök* – a

gyónás nélküli – *Ördögök* olyan olvasatát sugallja, amely a karnevált és maszkszerűséget helyezi a középpontba, Sztavrogint pedig gyakorlatilag figyelmen kívül hagyja. A gyónás ismeretében írt *Karnevál*, bár tovább viszi e szálakat, Sztavroginnak kitüntetett szerepet tulajdonít azzal, hogy Hamvas egyik fontos regényalakjának előképeként jelöli meg. E hangsúlyeltolódás mintegy realizálja Ljudmilla Szaraszkina azon tételét, hogy ha a gyónás bekerül az olvasói tudatba, akkor nem írható ki onnan és – Szaraszkina gondolatmenetét folytatva – Sztavrogint az *Ördögök* központi alakjaként értelmező olvasatokat ihlet.

PÁLFALVI Lajos (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*)

**Az Inkvizítor és a tanítvány. Jerzy Andrzejewski *Sötétség borítja a földet* c.
Dosztojevszkij-átirata**

[Инквизитор и ученик. Транскрипция Достоевского Ежи Анджеевским в романе
«Мрак покрывает землю»]

Andrzejewski sztálinista korszaka súlyos alkotói válsághoz vezetett. Más lengyel írókhoz hasonlóan ő is úgy érezte, hogy csak akkor létezhet újra íróként, ha egyrészt átéli a múlttal való szembenézés szembenézés katarziszát, másrészt színvonalas irodalmi műben dolgozza fel az ideológiai megszállottság problémáját. Mindezt egy szabad országban úgy is elvégezhetette volna, mint Koestler a *Sötétség délben* című regényében, de ő 1955-től 1957-ig, a totalitarizmus válsága idején dolgozott a művén. Úgy oldotta meg a feladatot, hogy a XV. századi Spanyolországba helyezte a történetet, részben azért, hogy megkerülje a cenzúrát, részben pedig azért, mert a XX. századi totalitarizmus világtörténelmi jelentőségű tapasztalat, nem csak lengyel probléma. A hőstét Dosztojevszkij nagy inkvizítoráról mintázta, és azt a gondolatot is tőle vette, hogy a kommunista utópia nem társadalmi program, hanem a kereszténység helyébe lépő új üdvtörténet.

CZEGLÉDI András (*Szegedi Tudományegyetem*)

Nietzsche Dosztojevszkijt olvas
[Ницше читает Достоевского]

Előadásomban voltaképpen egyetlen történetet fogok elmesélni: azt, ahogyan Nietzsche fölfedezte Dosztojevszkijt. E fölfedezésnek természetesen megvannak a maga előzményei és utózmányai, sokrétű kontextusa stb. Ami többé-kevésbé vitathatatlan és konszenzuális: a kései Nietzsche gondolkodására elementáris hatással volt Dosztojevszkij. Ennek értelmezése során igen erőteljes vagy akár sarkos megfogalmazások is születtek (pl. Lukácsnál, Benznél).

A magam részéről nem sarkosságra fogok törekedni, hanem inkább annak taglalására, hogy konkrétan mit és hogyan fedezett föl Nietzsche Dosztojevszkijből. Mindezek kapcsán érintem az ún. hatásizony problematikáját, s azt, hogy miért és miként kötődik oly szorosan a félrefordítás és perspektivizmus jelenségeihez.

PAPP Ágnes Klára (*Károli Gáspár Református Egyetem*)

Dosztojevszkij és Nietzsche vitája Móricz Sáraranyában

[Спор между Достоевским и Ницше в романе Морица «Шарарань»]

Móriczra általában nem szokás úgy gondolni, mint a világirodalmi hatások bűvkörében alkotó íróra (talán *Az Isten háta mögött* Flaubert-utalása kivételével). Pedig épp a *Sárarany* esetében mind a *Bűn és bűnhődés*, mind pedig a *Zarathustra* hatása egyértelműen kimutatható a motívumoktól kezdve egyes részletek megformálásán át a szereplők alakjának megalkotásáig. Mi több, a két mű alapkérdése: a hétköznapi, közönséges és a rendkívüli, „emberfeletti” ember ellentéte, a morál határainak kérdése, maga a bűn problematikája párbeszédbe állítja a két mű gondolatrendszerét a sajátosan magyar történet keretein belül. Az előadás ennek a párbeszédnek a rekonstruálására, egyszersmind a Dosztojevszkij és a Nietzsche-hatás mibenlétének tisztázására tesz kísérletet.

KOVÁCS Gábor (*Pannon Egyetem*)

Dosztojevszkij hatása Gárdonyi kisregényeinek prózaművészetére

[Влияние Достоевского на поэтику малой прозы Гезы Гардони]

Gárdonyi Géza *Ki-ki párjával* című 1918-as regényének keletkezéséről és forrásairól a Gárdonyi-monográfiák mindegyike ugyanazt ismétli: idézi Gárdonyi József könyvének a megírás körülményeit tárgyaló rövid fejezetét, majd pedig utal az első recenzió felismeréseire. Hatvani Lajos a *Nyugat* 1923/22. számában megjelent Gárdonyi Géza utolsó regénye című recenziójában a posztumusz kiadott könyvről ezt írta: a „*Ki-ki a párjával* megállhat Arany és Petőfi legjava termése s megállhat Gottfried Keller falusi Rómeó és Júliája, meg Flaubertnek az egyszerű szívű cselédlányról írott nagy novellája mellett”. Ezzel a gesztussal Hatvani sajátosan jellemzi Gárdonyi művének irodalomtörténeti kontextusát. Egyfelől nyilvánvalóan jelöli ki azt a századfordulón konzervatívnak tekintett magyar szöveghagyományt (romantika és későromantika), amelyhez odasorolja az író. Másfelől két világirodalmi összehasonlítási pontot is feljárnál: a magyar regényt érdemes Gottfried Keller 1856-ban megjelent *Falusi Rómeó és Júlia* vagy éppen Flaubert 1877-ben kiadott *Egy jámbor lélek* című története felől olvasni. Bár mindkét megállapítás tartalmaz részigazságokat, valójában erősen vitatható és nehezen igazolható szövegelemzéssel. Időszerű száz év után más megközelítést is felvetni. Előadásomban amellet érvelek, hogy a *Ki-ki párjával* legjelentősebb írásművészeti ihletését Dosztojevszkij *A félkegyelmű* című regényének olvasása nyújtotta.

LOVIZER Lilla (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*)

Intertextualitás és romantikus hagyomány Dosztojevszkij *Megalázottak és megszomorítottak* című regényében

[Интертекстуальность и романтическая традиция в романе «Униженные и оскорбленные» Ф.М. Достоевского]

A *Megalázottak és megszorítottak* című Dosztojevszkij-regényt ma az író kevésbé népszerű művei között szokás számontartani; mintegy a dokumentarista kéziratra épülő-, illetve a sok tekintetben ars poetikus elbeszélés kiforratlan, átmeneti képződményeként. A szakirodalom számára azonban ezzel együtt az életmű olyan egyedülálló darabja, mely a hatvanas évek elejére beálló alkotói szemléletváltást a maga egészében jeleníti meg.

Ebben a regényben Dosztojevszkij nyíltan szembefordul saját negyvenes évekbeli, romantikus múltjával, s kíméletlen karikatúrát fest a „schillerista idealizmus” különféle megnyilvánulási formáiról. Épp emiatt fontos tehát látni azt is, hogy ebben az eljárásban – a regény közismerten összetett irodalmi kódoltsága *mellett* – legnagyobb segítségére még mindig ugyanaz az E. T. A. Hoffmann szolgál, akit Dosztojevszkij kamaszkora óta szakadatlanul csodált, s akinek legjellemzőbb szövegalkotó technikái eleve is a korai német romantika bevett ideáihoz való szkeptikus-ironikus viszonyt tükrözték.

2021. január 29. (péntek) / 29 января (пятница) 2021 года

Lyudmil DIMITROV (*Софийский университет им. Св. Климента Охридского*)

БЕС-БОЖЕСТВО, БЕС-ВДОХНОВЕНЬЕ...

Роман „Бесы“ Ф. М. Достоевского и его театральная интерпретация как приложение / оживление металитературоведческих (гипо)тез

[Ördög-Istenség, Ördög-Ihlet – az *Ördögök* és színházi interpretációja mint metairodalomtudományi (hipo)tézisek függeléke/feléléstése]

В докладе делается попытка проследить и проанализировать русские и нерусские театральные подходы к одному из самых трудных для интерпретации романов *Пятникнижия* Ф. М. Достоевскому – «Бесам». В центре рассуждения – спектакль режиссера Ивана Добчева, осуществленный в Театральной мастерской *Сфумато* в Софии (преьера – ноябрь 2017 года). Выделяется подход режиссера к демонстрированию своей оригинальной концепции текста Достоевского перед болгарской аудиторией. Вопрос в том, как контекст (пред)определяет редуцирование мотивов и переакцентирование идеологических посланий произведения. Какие идеологические доктрины, против которых объявляется автор, оказываются работающими, а какие – нет перед российской и, соответственно, иностранной аудиторией? Почему Анджей Вайда сделал спектакль-сенсация из того же романа в Кракове в 1971 году и неудачный спектакль 40 лет спустя в Москве? Что нового и актуального в позиции Добчева? Как поэтика романа воссоздается на сцене концентрированным, условным и метафорическим образом?

**Образ Ф. М. Достоевского
в художественных произведениях XX века**
[*Dosztójevszkij alakja 20. századi műalkotásokban*]

Произведения XX века часто вовлекают в игру не только фрагменты текстов, принадлежащих самым разным культурам, литературным эпохам и авторам, но и образы самих же авторов. С помощью игрового воспроизведения образа писателя-предшественника они деконструируют, перекодируют, а порой развивают сложившийся миф об авторе, определяя при этом свою позицию по отношению к автору и его творчеству.

В предлагаемом докладе мы рассматриваем, как решается дуализм фактов биографии и художественного вымысла в двух художественных произведениях XX века – в повести Л. Цыпкина «Лето в Бадене» и в фильме венгерского режиссера К. Макка «Игрок». В обоих произведениях главным героем является сам Достоевский в период, предшествовавший созданию великих романов. По ходу анализа уделяется особое внимание элементам, отсылающим к художественному миру Достоевского, и основанному на них диалогу Цыпкина и Макка с его творчеством.

Zoya PETROVA (*Институт русского языка имени В. В. Виноградова РАН*)

«Насекомым сладострастье...» (Образная параллель „Человек – насекомое” в произведениях Достоевского и в современной русской прозе)

[„A féregeknek gyönyör/Kéjben úsznak a parányok...” – Az ember/féreg képi párhuzam
Dosztójevszkij műveiben és a modern orosz prózában]

В докладе рассматриваются некоторые ключевые для идиостиля Достоевского образы животного мира, соотносящиеся с доминантными чертами мировидения писателя. Характерная черта стиля Достоевского – использование названий птиц, зверей, пресмыкающихся, насекомых для характеристики человеческой сущности, борьбы в ней двух начал – высокого, божественного, и низменного, темного. Верхний ярус бестиария Достоевского составляют птицы, обозначения которых в прямом употреблении (чаще всего лексема *птичка*) встречаются в контекстах, изображающих старцев, праведников, в других подобных «христианских» контекстах, при изображении красоты и тайны мира, в детских воспоминаниях, а в тропеических употреблениях (часто в речи персонажа, с характерологической функцией) во многих случаях характеризуют девушку, ребенка, при этом надо отметить высокую частоту уменьшительно-ласкательных суффиксов у названий птиц, передающих соответствующие оттенки смысла. Среди обозначений зверей – среднего яруса бестиария – надо отметить лексемы лошадь, лошаденка, клячонка, кобыленка – символ обездоленности и страдальчества у Достоевского, ассоциирующийся с проблемой отчуждения человека от природы, жестокости к «братьям меньшим». а также слово *зверь* и его дериваты *зверский*, *зверство*, в переносном употреблении обозначающие отсутствие в человеке собственно человеческого начала. Подобные резко негативные смыслы несут и обозначения пресмыкающихся (*гад*, *гадина*, *змея*,

змей, тлявка) и насекомых (насекомое, клоп, паук, тарантул, фаланга и др.), относящихся у Достоевского к нижнему ярусу бестиария. Элементы лексико-семантической группы «Насекомые», помимо смыслового инварианта 'темная, низменная сторона человеческой сущности' могут иметь у Достоевского и другой, более традиционный для языковой картины мира смысл – 'ничтожность, униженность' (клоп, мошка, вошь, червяк, козявка, букашка). Оппозиция «человек / насекомое» многократно повторяется в разных произведениях Достоевского, иногда и в виде прямого вопроса: «вошь ли человек?». Эти и другие слова указанных лексико-семантических групп – «Птицы», «Звери», «Пресмыкающиеся», «Насекомые» – рассматриваются в современной русской и венгерской прозе, проводится сравнение состава этих групп, образных функций их элементов у Достоевского и современных авторов.

В настоящем докладе из современной венгерской прозы рассматриваются основные образы животного и природного мира Миклоша Месёя, тесная литературная связь которого с Достоевским стала очевидной уже многим венгерским исследователям его творчества. В повести «Высокая школа», в которой представлена жизнь-школа опытной соколиной фермы также можно наблюдать иерархию бестиария, верхний ярус которой составляют птицы, обозначая высшую власть. Однако они также имеют разные подразделения, как хищники и добычи. С одной стороны, собаки также приобщены к делу человека, а с другой стороны, наряду с птицами лошади также являются его помощниками первостепенной важности. На нижнем уровне иерархии стоят грызуны и мелкая рыба, являющиеся кормом, жертвой птиц. В ходе развития сюжета однако такой расклад трансформируется параллельно с изменением человека-наблюдателя / рассказчика, который проходя эту «высокую школу», в результате же бросает ее и выбирает другую жизнь.

MOLNÁR Angelika (*Debreceni Egyetem*)

«Птички Божии» (птичья метафорика Достоевского и ее отражение в прозе Миклоша Месёя)

[„Isten madárkái”. Dosztojevszkij madár-metaforikája és tükröződése Mészöly Miklós prózájában]

Проза выдающегося венгерского писателя второй половины 20-го века Миклоша Месёя небезызвестна русскому читателю. Его повесть «Высокая школа» переведена на русский язык, и, наряду с другими его произведениями, прочитывается на основании следующих подходов: поэтики абсурда, нового реализма и притчевой аллегоризации.

На первый взгляд, «Высокая школа» принадлежит к жанру репортажа 1950-х годов. Однако, в повести Месёя проявляется критическая установка к достижениям народного хозяйства. Реализм описания как техники соколиной охоты, особенности жизни на соколиной ферме, так и отношения между персонажами, пронизывается острой метафоризацией. Птичий и животный мир разделяется на разные уровни и каждый вид наделен особыми смысловыми коннотациями, которые только отчасти презентуют венгерскую языковую и символическую картину мира. Объективный повествователь все время сталкивается с недостаточностью предметно-описательного метода. С абстрактными намеками описания, с образностью визуального, описанный

мир принимает поэтическую глубину, указывая на то, что все это больше, чем простая жизнь на соколиной ферме. По этой причине и можно наблюдать известные особенности создания метафорического пространства Месёем. Следовательно, ферму нельзя рассматривать как отражение общества, а как своего рода метафорическую модель обучения жизни, как особой «высшей школе» писательского мастерства. Притчевой характер повести, скрывающий механизм тоталитарного режима, подчиняется игровому пространству фигуративности. Жгучий солнечный свет, который проливается на ферму, расположенную в пустоте, в степи, несет в себе опыт экзистенциалистской тоски и безнадежности. Чрезмерно упорядоченный порядок не ассоциируется со свободой, а представляет скорее закрытость, рабство и смерть.

В венгерской рецепции эта «пограничная ситуация приводит к сопоставлению повести с экзистенциалистской философией и разоблачению абсурдности существования. Изменение восприятия рассказчика в отношении заведующего фермой и его мира происходит в тех местах текста, в которых повествование резко отличается от строго объективной нейтральности и переходит в метафоризацию. Чередование двух повествовательных стилей, является особым идиостилем Месёя, который удаляет его от повествования традиционной реалистической повести, превращая текст повести настоящим языковым артефактом. Следовательно, разоблачается и язык культа идеологии. Таким образом превращается притча о коммунистической власти в виде разоблачения привлекательности охоты с птицами и обучения убийству в поиски нового, свободного поэтического слова. Переворотом является осознание греха убийства как «старого слова». Языковой мир заведующего фермой же характеризуется военной метафорикой: для него соколы – «товарищи» или «рядовые», которые не воспользуются возможностью свободы и слушаются команд. Единственная женщина на ферме кормит и лелеет животных-добыч, как мать, однако не проявляет жалости к ним. Кризисная ситуация героя-рассказчика отмечена как временной смертью в пустом пространстве в виде личной истории, так и трансформацией его речи. Эта новая субъектность встраивается в историю формирования субъекта текста – субъекта дискурса романа. Полная трансформация происходит не в изображенной истории, но в дискурсе текста. Образные фрагменты текста свидетельствуют о поэтическом дискурсе. Итак, если даже повесть не лишена семантических признаков притчи и параболы, следует обратить внимание на доминирующие метафоры и сравнения. Такое прочтение демонстрирует то, что даже без притчевого пласта толкования, «Высокая школа» является выдающимся шедевром венгерской литературы второй половины 20-го века.

S. HORVÁTH Géza (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*)

**Раскольников – Великий Инквизитор – Савл: переосмысление образов
Достоевского в романе Миклоша Месёя**

[Raszkolnyikov – Nagy Inkvizítor – Saulus: Dosztojevszkij-alakok újraértelmezése Mészöly
Miklós regényében]

Основное внимание в презентации акцентируется на романе «Савл», написанном Месёем в 1968-ом году. В своё время роман был переведён на многие языки, такие как французский, немецкий, польский, финский, румынский, итальянский, но, к сожалению, не на русский. В рецепции романа в последнее десятилетие преобладают

интертекстуальные подходы, раскрывающие многосторонние его связи не только с библейскими подтекстами, но и с другими художественными источниками. В центре этих анализов обычно стоит роман Албера Камю, «Посторонний» (*L'étranger*), на который мы находим прямую ссылку в эпитафии «Савла». В настоящей презентации я постараюсь показать, что проблематика романа «Савл» восходит и к другому, более скрытому источнику – к роману «Преступление и наказание», к фигуре Раскольникова и, далее, к поэме *Великий Инквизитор* из романа «Братья Карамазовы». На наш взгляд, цель анализа заключается не только в том, чтобы выявить возможные переключки и аллюзии между двумя текстами, и подтвердить предположения о том, что «Преступление и наказание» является возможным подтекстом романа Месёя. Задача скорее состоит в том, чтобы уловить, что именно придаёт чтение Месёя роману Достоевского, какими новыми проблемами его обогащает, какие новые смыслы в нём раскрывает. Так, по всей вероятности, роман Месёя может обратить внимание на то, что история Савла и вообще текст посланий апостола Павла играют более значимую роль у Достоевского, чем предполагалось ранее.

В презентации уделяется особое внимание анализу мотивов *любви, гонения, закона и камня*. Также рассматривается и сравнивается жанровая принадлежность, нарративная техника и языковой мир обоих романов.

FÖLDES Györgyi (*ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet*)

A Vasárnapi Kör Dosztojevszkij-képe: Lukács/Lesznai

[Образ Достоевского в трудах «Воскресного кружка»: Лукач/Леснаи]

Mannheim Károly *Lélek és kultúra* című tanulmányában – amely a Szellemi Tudományok Szabad Iskolájában a bemutatkozó előadás írott változata –, szellemi generációjukra (tulajdonképpen a Vasárnapi Körre) tett hatások egyik legfontosabbikának Dosztojevszkij eszmeiségét mondja: „világnézetben és léletérzésben Dostojewski, etikai meggyőződéseinkben Kierkegaard, filozófiai álláspontunkban a német Logos, a magyar Szellem, Lask, Zalai azok, akiknek útját folytatni akarjuk” – esztétikai szempontból pedig Paul Ernst, Riegl, Cézanne munkásságát, illetve az új francia líra, különösen a Nouvelle Revue Française, Bartók és Ady művészi eredményeit jelöli meg folytatandó mintaként.

Dosztojevszkij munkássága tehát fontos inspiráció volt szinte minden vasárnapos számára, bár nem is feltétlenül esztétikai élményként hatott rájuk, hanem megalapozta ideológiai személetüket, életérzést hozott számukra. Előadásomban erről beszélek majd, nem feltétlenül a teljességre törekedve, tekintve, hogy megpróbálok az 1910-es-20-as években maradni (még ha húszas években klasszikus értelemben már nem is létezett a Vasárnapi Kör, tagjai még sokáig sokan összejártak, például a bécsi emigráció éveit is). Azt is előre kell bocsátanom, hogy „főszereplőim”, Lukács és Lesznai vonatkozó írásai jórészt vázlatos, jegyzetszerű szövegek (Lesznainál napló formában), nem kidolgozottak, inkább rövidebb eszme-futtatások, igaz, gyakran struktúrába foglalt szempontok rögzítésével. (Az általam tárgyalt szövegek dokumentumértékűek is abból a szempontból, hogy Lesznai gyakran a vasárnaposok beszélgetéseit vetette papírra, s azt gondolta tovább.)

S. VANDAN Zaya (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)

A Révai kiadó szerepe a magyarországi Dosztojevszkij-kultusz kialakulásában

[Роль издателя Ревая в становлении культа Достоевского в Венгрии]

Sokan és sokat írtak már Dosztojevszkij-művek kultuszának a szellemi háttéréről, amely Magyarországon az 1920–30-as években volt a legerőteljesebb, azonban kevés szó esik arról a – kultúrtörténeti szempontból is fontos – tényezőről, amelyet a könyvkiadó vállalatok jelentettek, hiszen némelyikük valóban kimagasló értéket képviselt és nemes célok által vezérelve (és sokszor óriási anyagi kockázatot vállalva) foglalkozott a szépirodalom terjesztésével. Az előadás témája abból a meggyőződésből született, hogy a Révai kiadó küldetésstudata és nagyszabású vállalása nélkül, tudniillik, hogy kiadják a *Dosztojevszkij összes műveit*, amely éppen az említett írói kultusz idejére esik (1921–1929), ma egészen másképpen nézne ki Dosztojevszkij magyarországi recepciótörténete.

HORVÁTH Ágnes (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)

Irodalom és rémület (Szabó Lajos)

[Литература и страх (Лайош Сабо)]

Előadásomban Szabó Lajosnak a *Museionban* 1946-ban megjelent válaszcikkét fogom ismertetni. Tekintettel arra, hogy az írás születése óta bő hetven év telt el, mellőzni fogom a korhoz szorosan kötődő elemeket. Pusztán a cikk ma is érvényes, többségben lévő állításait ismertetem.

Először is a „rémület” szó hökkenti meg az olvasót. Ez az egyik sarkpontja az írásnak: a rémületet keltő és a megrémült gondolkodás. Ellenpontként áll a kutatás, amely, mint alapvető emberi magatartás kerül terítékre. Erről kimutatja, hogy ez mindig részletezés, és nem lehetséges értékelés nélkül. A szerző szerint a lírában Ady, a prózában Dosztojevszkij a mértékadó, sőt ők maguk a mérték, mert mindketten *kutatók*. Erős ecsetvonásokkal vázolja föl az orosz író munkásságának mibenlétét. Ő a modern regény megalkotója. „mert az uralkodó életforma: a polgári. Mert a polgári élet legteljesebb és klasszikus művészi megnyilatkozása a modern regény. És mert Dosztojevszkij és hősei áttörték a polgári életformának és művészi megnyilatkozásának: a modern regénynek a kereteit. Dosztojevszkij mégis regényt írt, és hősei mégis modern regényalakok.” Ám ez az áttörés nem tagadás, a sokszor „beteg” Dosztojevszkij-hősök nem a semmibe, hanem egy másik világba törnek át. Innen a betegségük, de az úgymond egészséges balzaci hősökhöz hasonlítva valamiképp mégis a testi-lelki egészséget képviselik.

HOVÁNYI Márton (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)

Dosztojevszkij Nagy Inkvizitorának egy közép-európai el-olvasása

[Одно неверное центральноевропейское чтение «Великого Инквизитора» Достоевского]

Gintli Tibor és Schein Gábor a 2000-es évek második felében jelentették meg *Az irodalom rövid története II.* című munkájukat. Az ebben a könyvben Dosztojevszkij munkásságának és kifejezetten *A Karamazov testvérek* nagy inkvizitorról szóló poémájának szentelt bekezdésekben, a szerzőpáros arra alapozta értelmezését, hogy a jelenet végén Krisztus némán lábön csókolja az inkvizitort (Gintli-Schein, 2007, 77.) Azt, hogy ez a regény cselekményéhez képest eltér, hiszen ott a klerikus ajkát csókolta meg a poéma Krisztusa, már Vári György megjegyezte Scheinék könyvét recenzeálva (Vári, ÉS, 2008. febr.15.).

Előadásomban arra keresem a választ, hogy a szerzőpáros olvasata tekinthető-e olyan interpretatív parabasisnak, ami ahelyett, hogy egyszerű tévedésként regisztrálnánk, ön maga mellett ironikus módon önmagán túlra is mutat? Ennek a megválaszolására a láb-ajak-csend-csók-olvasás motívumsor regénybeli szerepének asszociatív-parabainatikus kapcsolati hálójához kell a figyelmet fordítanunk. Az el-olvasásban rejlő termékeny feszültség így kezdeményezheti *A nagy inkvizitor* kitérőjének komplex poétikai újraolvasását.

HORVÁTH Kornélia (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*)

Dosztojevszkij hatása Pilinszkyre: létfelfogás – művészet – nyelv

[Влияние Достоевского на Пилински: мировосприятие – искусство – язык]

Pilinszky és Dosztojevszkij gondolkodásbeli és sajátos művészi rokonsága nem új felfedezés a magyar irodalomtudományban. Ismert, hogy a külföldi szerzők közül Kierkegaard és Simone Weil mellett éppen Dosztojevszkij volt a legnagyobb hatással a magyar költőre. Ez a hatás azonban Pilinszky verseiben tematikus aspektusból csak parciálisan jelenik meg és mutatható ki. Gondolkodásbeli és szemléletbeli hasonlóságról van tehát szó, amelyet néhány alkalommal már észrevételezett a szakirodalom (Tverdota György, Szitár Katalin). Az előadás eme szemléleti és ebből eredően (költői) nyelvi rokonságnak néhány aspektusát igyekszik feltárni.

SZÁVAI Dorottya (*Pannon Egyetem*)

„Dosztojevszkijnél látom, amit nem látok.” Dosztojevszkij – Pilinszky – Takács Zsuzsa

[«Виджу у Достоевского то, что непостижимо.» Достоевский – Пилински – Жужа Такач]

1821-1881; 1921-1981. Kétszáz éve született Dosztojevszkij, száz éve született Pilinszky.

„Dosztojevszkijnél látom, amit nem látok.” – Pilinszky Dosztojevszkij-olvasata mintegy ikonikusan összegződik ebben a metaforikus kijelentésben, melyre gondolatmenetem épül. „Látom, amit nem látok” – Pilinszky Dosztojevszkij-képe a látás-nem-látás-vakság tropológiai mezejébe helyezi magát. *A Vak Remény* – Takács Zsuzsa 2018-as, Aegon-díjas gyűjteményes életműkötetete ugyanerre a trópusra épül, ennek mentén rendezi el retrospektíve a teljes lírai oeuvre-öt.

Takács Zsuzsa *Tiltott nyelv* című kötetének (2013) *Mesterek*-ciklusa nézőpontomból különösen fontos Dosztojevszkij hommage-verseket tartalmaz. Ismeretes, Pilinszky legmeghatározóbb fiatalkori olvasmányélménye Dosztojevszkij volt, Takács Zsuzsa legmeghatározóbb fiatalkori olvasmányélménye pedig Pilinszky. A kör önmagába zárul.

Pilinszky – aki írt is Takács Zsuzsa verseiről – költészetével vállaltan a legfőbb inspirátoraivá vált Takács Zsuzsa lírájának. Ennek a szellemi találkozásnak, elsöprő hatásnak a leírásakor a költő többszörösen kitér Dosztojevszkij jelentőségére, méghozzá éppen a vakság és a remény, a szenvedés, az alázat és a nyomorúság – jóval több, mint tematikus, hatástörténeti vagy intertextuális – leginkább ontológiai nevezhető összefüggésében.

Előadásom tétje ennek a sűrű szövésű összefüggéshálónak a (jelen formájában) vázlatos felfejtése, a Dosztojevszkij-Pilinszky-Takács Zsuzsa tengely egy lehetséges rekonstrukciója. A fent idézett metaforikus analógiák, többszörös mélységű hagyománytörténeti és intertextuális kötelékek ugyanakkor tehát többek önmaguknál: kongeniális jelekként, egymást átható, egymásra épülő, olykor egymástól elkülönülő poétikai jegyek konglomerátumaként funkcionálnak egy olyan sokszorososan tagolt szövegtérben, melyben az értelmező számára az újraolvasás lehetőségét, már-már kényszerét kínálják föl. A két költő Dosztojevszkijt és egymást értelmező szövegei nem utolsósorban ars poeticus, ill. autopoetikus gesztusokként állnak az olvasó előtt.

Pilinszky Dosztojevszkij-élményét, -képét, -olvasatát, költészetének dosztojevszkiji alapmintázatait (a korai Aljosa-verstől, a *Novemberi elíziumtól* a hetvenes évek Dosztojevszkij-versein és a regényterven át az esszék, naplók, interjúk emlékezetes passzusaiig) reménytelen volna – *vakremény* – egy konferencia-előadás keretében áttekinteni. Nem is erre törekszem. Sokkal inkább kiragadni olyfajta nyomokat, mintázatokat, melyek mentén e három alkotó együtt, egymás tükrében, egymást értelmezve olvasható (újra). Értelmezési kísérletem ennyiben és ilyen – mondjuk így, hermeneutikus – értelemben feltétlenül komparatiztikai igényű.

BURJÁN Ágnes (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*)

A lét negyedik dimenziója – Rilke, Pilinszky és Dosztojevszkij [Четвёртое измерение бытия – Рилке, Пилински и Достоевский]

Rainer Maria Rilke és Pilinszky János életművét interpretálva óhatatlanul beleütközünk a dosztojevszkiji gyökerekbe.

Rilke fiatalon, rögtön első oroszországi útját követve olvasta a *Karamazov testvéreket*, fordította a *Szegény embereket*. Évtizedeken keresztül, életműve összes korszakában csodálattal említette fel az orosz író nevét. Hasonlóan Pilinszkyhez, aki saját bevallása szerint „egyik legdöntőbb olvasmányát”, az *Ördögök* című regényt tizennégy évesen vásárolta meg, s akinek kánonjában a *Karamazov testvérek* „evangéliumi”, szakrális olvasmányként kap helyet. Míg azonban Dosztojevszkij inspiráló hatásának jelenléte Pilinszky esetében a prózai írásokon túl, a versekben is egyértelműen felismerhető, addig Rilke lírai alkotásaiban nem találjuk meg a hatás közvetlen nyomait. Talán ez az oka, hogy a dosztojevszkiji hatás bár evidenciaként szerepel Rilke kritikai recepciójában, annak feldolgozása, hogy milyen szálakon ér össze a két művészi oeuvre, még várat magára. Szintén hasonló egyetértés és hiány tapasztalható a saját kutatásunk kérdésirányát jelentő Pilinszky-líra rilkei szöveghagyományának feltárásában.

Mennyiben gazdagítja, árnyalja a két költő művészetkoncepciójáról alkotott képünket, ha azt Dosztojevszkij alakjának a két költő művészi önmeghatározásában betöltött meghatározó szerepe felől olvassuk? Dosztojevszkij művészetének mely aspektusai állnak a regényeit olvasó Rilke, és melyek Pilinszky érdeklődésének homlokterében? Vajon mennyiben módosítja egy, a dosztojevszkiji pretextusokra fókuszáló olvasat a két költői beszédmód és líranyelv közötti rokonságról kialakult eddigi elgondolásunkat? E kérdések alkotják előadásom kiindulópontját.

KONTRA Attila (*Pázmány Péter Katolikus Egyetem*)

Dosztojevszkij hatása Pilinszky János kárhozatról szóló elmélkedéseiben

[Влияние Достоевского на размышления Пилински о проклятии]

Pilinszky János szerint a nagybőjt nagy metafizikai drámája a legmélyebben és legszélesebben Dosztojevszkij műveiben nyert megfogalmazást. *Nagybőjti levél* című, 1970-ben megjelent elmélkedésében a következőket írja: „A »bűn örületétől« kevesen gyötrődtek annyit, mint ő (egyik rövid posztumusz műve a világirodalom legfélelmetesebb önvallomása), de a megsebzett »Báránytól« nyert ítélet csodálatos békéjéről se tudott író nálánál »többet« papírra rögzíteni.” Míg Pilinszky lírájában számszerűen kevés (ám poétikai szempontból kivétel nélkül jelentős) intertextuális rájátszás fedezhető fel a Dosztojevszkij-hősök, például Aljosa Karamazov vagy Sztavrogin alakjára, addig publicisztikájában a folyóiratokban legkorábban közölt, 1942-es írásaitól kezdve haláláig, 1981-ig bezárólag folyamatosan jelen vannak azok a szövegek, amelyek érintik, vagy egyenesen a középpontba helyezik Dosztojevszkij regényeinek a költőt leginkább foglalkoztató kérdéseit. Ezekben a hivatkozásokban egyértelműen kimutatható az egyén és a történelem beteljesedésére irányuló érdeklődés egyéb lételméleti problémákkal szembeni elsőbbsége.

Mivel kutatási témámban Pilinszky János publicisztikai írásainak eszkatológiai vonatkozásait vizsgálom, előadásomban a szerző végső eseményeket és állapotokat taglaló megállapításaiban kimutatható Dosztojevszkij-hatást szeretném feltérképezni. Kérdéseim ennek megfelelően a következők:

1. Mennyiben befolyásolta Dosztojevszkij gondolatisága a Pilinszky-cikkek *eszkaton*-képét?
2. A szisztematikus teológia utolsó traktátusának alaptémái (halál, ítélet, üdvösség, kárhozat stb.) közül melyek hangsúlyosak a vizsgált szövegekben?
3. Milyen teológiai modellekkel olvashatók együtt Dosztojevszkij Pilinszky által kiemelt szövegrészletei?
4. Milyen újdonságot mutatnak ezek a meglátások a klasszikus teológiai megközelítésekhez képest?

SZMESKÓ Gábor (*Szegedi Tudományegyetem*)

„...válasza az alázat”. Pilinszky és Dosztojevszkij

[„... его ответ – смирение.” Пилински и Достоевский]

Pilinszky János életművében az 1960-as években detektálható – s a kritika által is sokat elemzett – esztétikai válság, az újrakezdés, kérdéssé tétel horizont-tágító, illetve ezt elősegítő szerzői között Camus, Sartre, Kierkegaard és Weil neve mellett Dosztojevszkij is előkelő pozíciót foglal el. Pilinszky Dosztojevszkij-élménye iskolás koráig nyúlik vissza – vagyis jóval megelőzi a '60-as éveket –, s a jelek szerint egészen haláláig elkísérte az orosz szerző szövegeinek (újra)olvasása. Előadásomban azt kutatom, hogy Pilinszky életművében milyen pontokon, milyen problémák kontextusában, milyen poétikai formákban jelennek meg Dosztojevszkij szövegei.